

ELIZABETH A.
POVINELLI

Geontologije:
koncept i njegovi
teritoriji

Elizabeth A. Povinelli

Geontologije: koncept i njegovi teritoriji

biblioteka *O* *Općenito*

Naziv Biblioteke *O Općenito* preuzet je od skupine 0 UDK klasifikacijskog sistema koja obuhvaća opće ljudsko znanje. Biblioteka je osmišljena kao heterogena osnova za istraživanje, nagađanje, razvoj različitih metoda pristupa, razmjenu ideja i dijalog u okviru projekta *Pustijerna*⁰. Poput radnog stola za prekrajanje i promišljanje, ona nastaje organički i proizlazi iz radnog procesa i istraživanja u više lica.

⁰ Projekt *Pustijerna* nazvan je po arheološkom lokalitetu u staroj gradskoj jezgri Dubrovnika te istražuje transformacije javnog i stambenog prostora grada kroz vizure i figure onih za koje grad nije mišljen.

Angažiranoj omladini

V. Richter

Geontologije: koncept i njegovi teritoriji

Urušavanje samorazumljive razlike između Života i Neživota mnogi pripisuju izazovu koji nameću klimatske promjene u geološkoj eri antropocena.¹ Otkad je Eugene Stoermer skovao izraz “antropocen”, koji je zatim popularizirao Paul Crutzen, antropocen obilježava geološki definiran trenutak kad su sile ljudske egzistencije počele prevladavati nad svim drugim biološkim, geološkim i meteorološkim oblicima i silama, čime je završio holocen. Odnosno, antropocen obilježava trenutak kad je ljudska egzistencija postala determinantni – i to maligni! – oblik egzistencije na planetu, a ne samo činjenica da ljudi utječu na okoliš. Ne može se reći da taj koncept nije kontroverzan. Čak i geolozi koji ga podupiru ne mogu se složiti oko kriterija za određivanje njegova početka. Predloženi su mnogi kriteriji, a samim time i mnogi počeci. Neki ga smještaju na početak neolitske revolucije, kad je izumljena poljoprivreda i broj ljudi je naglo skočio. Drugi ga vezuju za eksploziju atomske bombe – taj je događaj ostavio radioaktivne sedimente u stratigrafiji, potaknuo predodžbu da je Zemlja (Geja) nešto što ljudsko djelovanje može uništiti i dramatično istaknuo razliku između Života kao planetarnog fenomena i Neživota kao hladnoće svemira. Ovdje su važna razmatranja Hannah Arendt iz 1963. godine o lansiranju Sputnika i izgubljenom dodiru “između svijeta osjetila i privida i fizikalnog pogleda na svijet”, kao i “Geja hipoteza” Jamesa Lovelocka, objavljena dvije godine nakon revolucionarne fotografije izlaska Zemlje, koja je emitirana uživo s Apolla 8 na Badnjak 1968.²

1 Ovaj tekst je nastavak teksta *Geontologies: The Figures and the Tactics*.

2 Hannah Arendt: “The Conquest of Space and the Stature of Man”, *New Atlantis*, sv. 18, br. 43 (1963.): 43–55; James Lovelock: “A Physical Basis for Life Detection Experiments”, *Nature*, sv. 207, br. 7 (1965.): 568–70. Vidi još: Elizabeth DeLoughrey: “Satellite Planerarity and the Ends

Drugi opet smještaju početak antropocena u industrijsku revoluciju pogonjenu ugljenom. Iako je britanska uzrečica “prodavati ugljen Newcastleu”³ prvi put zabilježena 1538. godine, što nam ukazuje na dugu povijest korištenja ugljena u Europi, tek je industrijska revolucija u 18. stoljeću dovela do silnog širenja ugljenokopa po Lancashireu, Somersetu i Northumberlandu i detonirala golemu ugljičnu bombu tako što je otpustila neviđene tone ugljikovodika u atmosferu i dovela do naše sadašnje klimatske revolucije i možda do šestog velikog istrebljenja.⁴ Ali iskop ugljenokopa također je razotkrio velika i slojevita ležišta fosila, koja su potaknula utemeljenje moderne geološke kronologije: Zemlje kao skupa stratificiranih razina bića i vremena. Drugim riječima, koncept antropocena nije samo proizvod ugljenokopa nego i analiza njihova nastanka u mjeri u kojoj su fosili unutar ugljenokopa doprinijeli nastanku i uspostavi modernih znanosti geologije i biologije. Ali dok su ugljenokopi doprinijeli stvaranju moderne biologije i geologije, ugljična bomba koju su detonirali također je polako i zatim, naizgled iznenada, pretvorila te razlike između znanstvenih disciplina u drugu vrstu razlika. Iz perspektive planetarnog ciklusa ugljika, koliko je važna razlika između Života i Neživota? Koji su novi savezi i kombinacije znanosti potrebni pod pritiskom antropogenih klimatskih promjena? Nadalje, ako industrijski kapital predstavlja uzrok moderne geologije, a time i tajno podrijetlo nove geološke ere i njezine znanstvene potpore, zašto nismo napali njega, a ne čovjeka? Dapače,

of the Earth”, *Public Culture*, sv. 26, br. 2 (2014.): 257–80.

3 Engleski pandan hrvatske uzrečice “nositi drva u šumu”. (op. prev.)

4 Za neke poglede na duboku isprepletenost znanja, kapitala i bioloških procesa koji su se odvijali zbog otkrića tih fosila i fosilnih goriva, vidi: Karen Pinkus: “Humans and Fuels, Bios and Zoe”, in: *A Cultural History of Climate Change*, ur. Tom Ford i Tom Bristow (London: Routledge, 2016.); Kathryn Yusoff: “Geologic Life: Prehistory, Climate, Futures in the Anthropocene”, *Environment and Planning D: Society and Space*, sv. 31, br. 5 (2013.): 779–95.

Jason W. Moore tvrdi da bi ono što nazivamo antropocenom trebalo zvati kapitalocenom – zapravo svjedočimo materijalnim uvjetima zadnjih petsto godina kapitalizma.⁵ Poetskim rječnikom Dennisa Dimicka, antropocen i klimatske promjene najviše odražavaju ovisnost industrijskog kapitalizma o “drevnom svjetlu sunca”.⁶ Postoji i mnoštvo drugih imena: plantažocen, anglocen, cthulhucen...

Kako i zašto razni učenjaci biraju jednu geohistorijsku nomenklaturu ili vješalicu umjesto druge – to razjašnjava kako geontomoć podržava prirodni život i kritični život, kako je podržana u njima te kako se u kasnom liberalizmu upravlja svim konkretnim oblicima egzistencije, bili to ljudi ili druga bića. Kako zapažaju autori jednog nedavnog članka u časopisu *Nature*, promjene Zemljina sustava su heterogene i dijakrone, difuzne i diferencijalne geografske slike, koje izgledaju kao trenutačni zemaljski događaji samo ako se gledaju iz perspektive milijuna godina stratigrafske kompresije.⁷ Ali dok svim stratigrafskim markerima treba “marker s jasnim datumom koji bilježi globalnu promjenu što se može prepoznati u stratigrafskom zapisu, zajedno s dodatnim stratotipovima koji bilježe dugoročne promjene sustava Zemlje”, antropocen predstavlja poseban problem u smislu da se ne može osloniti “na solidne agregatne naslage minerala (“stijene”) za određivanje granica”; to je “horizont događaja koji uglavnom nema fosila” i zato mora naći drugu osnovu za globalni stratotipski presjek i točku (GSSP), “kako bi formalno odredio vremensku jedinicu koja se proteže do sadašnjosti i time implicitno uključuje pogled u budućnost”.⁸ Koji su najjasniji, materijalno podrživi i

5 Jason W. Moore: “The Capitalocene, Part 1”

6 Joel Achenbach: “Welcome to the Anthropocene”, *Washington Post*, 3. kolovoza 2010., članak o predavanju na Aspen Environment Forum koje je održao Dennis Dimick iz *National Geographica*

7 Simon L. Lewis i Mark A. Maslin: “Defining the Anthropocene”, *Nature* 519 (2015.): 171–80.

8 Ibid.

društveno neutralni dokazi za to novo geološko doba: sloj ugljika koji je ostavila industrijska revolucija, CO₂ od klimatskih promjena, atomski potpis koji je uslijedio za atomskom bombom?

Suvremeni kritički teoretičari mogu se podrugivati predodžbi da su bilo koji od tih markera neutralne činjenice na terenu, ali vidjet ćemo da kritička teorija iz specifičnog i važnog kutu ne pobija nego ponavlja ključne želje prirodnih znanosti. O tome govorim drugdje. Ovdje je dovoljno istaknuti kako svaki način markiranja ključnih protagonista u drami antropocena dovodi do drukčijeg skupa etičkih, političkih i konceptualnih problema i antagonizama, nego što su oni koji proizlaze iz suvremene dileme geontomoći. Na primjer, s najdoslovnijeg gledišta, antropocen suprotstavlja ljudskog aktera drugim biološkim, meteorološkim i geološkim akterima. Ono Ljudsko javlja se kao apstrakcija na jednoj strani, a na drugoj strani je Neljudski svijet. Kada su ljudi postali dominantna sila u svijetu? Taj način razvrstavanja svijeta ima smisla samo po disciplinarnoj logici geologije, disciplinarnoj perspektivi koja se oslanja na prirodne tipove i logiku vrsta. S geološkog gledišta, planet je počeo bez Života, s Neživotom, iz kojeg su nekako proizašle vrste Života. Te su se vrste razvijale sve dok jedna vrsta nije zaprijetila da će izbrisati ne samo sebe nego i sve druge vrste, i vratiti planet u izvornu beživotnost. Drugim riječima, kad apstrakcija Ljudskoga dobije ulogu protagonista antropocena, na pozornici se okupi specifična družina likova – Ljudsko, Neljudsko, Mrtvo, Nikad Živo. Ti likovi igraju specifičnu dramu: konac ljudskih bića pobuđuje tjeskobu zbog konca Života, a konac Života pobuđuje tjeskobu da će se plavi planet preobraziti u crveni planet, da će Zemlja postati Mars, osim ako se ne pokaže da na Marsu ima života... Međutim, upravo kad postaje uzbudljivo, netko iz publike obično prekine dramu da ih sve podsjeti da su Život, Neživot, Ljudsko i Neljudsko apstrakcije koje odvrćaju pažnju od činjenice da taj problem nisu stvorili ljudi. Zapravo ga je stvorio jedan određen oblik ljudskog društva, dapače određene ljudske klase, rase i regije. Nakon tog prekida, antagonizam se premješta, a protagonisti nisu ni ljudi zajedno s

drugim biološkim, meteorološkim i geološkim silama, niti Život i Neživot. Antagonizam je između različitih oblika ljudskih životnih svjetova i njihovih različitih utjecaja na postojeći svijet.

Ali, nijedna od tih vrsta naracije o protagonistima i antagonistima geontomoći ne nudi jasno socijalno ni političko rješenje. Na primjer, ako zadržimo pažnju na tome kako neki oblik ljudskog društva – recimo, liberalni kapitalizam – djeluje na druge oblike života, trebamo li demokratizirati Život tako da svi oblici egzistencije imaju pravo glasa u pogledu sadašnjeg korištenja planeta? Ili neki oblici egzistencije trebaju dobiti više glasačkih listića ili veću važnost prilikom glasovanja? Uzmite nedavni rad antropologinje Anne Tsing, u kojem se ona, s pomoću gljive matsutake, zalaže za inkluzivniju politiku dobrobiti; za politički imaginarij koji konceptualizira ono dobro kao svijet u kojem bujaju i ljudi i neljudi. A ipak, to bujanje se mjeri (i možda se mora mjeriti) sa specifično ljudskih gledišta, što postaje jasno kad u igru uđu razne druge vrste gljiva – na primjer, one gljive sa stabala koje se množe u agrikapitalnom uzgoju, kao što su fungalni paraziti na korijenu *Hevea: Rigidoporus lignosus* i *Phellinus noxius*. Ja možda ne želim da plantažerski kapitalizam preživi, ali *R. lignosus* i *P. noxius* sigurno to žele. *P. noxius* je štetan samo s gledišta da se može smatrati vrstom koja prati konkretan oblik ljudske društvene egzistencije – agrikapitalizam. Hoću li zaniijekati pravo glasa za *P. noxius*? Što ta gljiva mora raditi i biti da joj ja odobrim pravo glasa? Što drugo mora slijediti moja pravila u tom novom ratu ovoga svijeta – oni minerali, jezera, čestice zraka i struje koje bujaju u jednom rasporedu, ali u drugom ne? “Održivost” može brzo postati poziv na stvaranje oblika (multi)egzistencije koji je podatan našim željama, dok politički savezi postaju vrlo nejasni. Naposljetku, *P. noxius* možda je najbolji klasni ratnik kojeg sada imamo. On proždire uvjete svojeg postojanja i uništava ono što kapital daje, kao uvjet njegovog normativnog proširenja. Istina, pritom proždire i cijelu hrpu drugih oblika egzistencije. Ali, u klasnom ratu nema nježnosti. Kad se iscrpimo nastojeći riješiti ovaj problem, možemo, umjesto teleskopa, uzeti dalekozor i

pogledati konkretne ljudske oblike egzistencije u konkretnim socijalnim geografskim stanjima i među njima. Drugim riječima, možemo odustati od potrage za zlatnim pravilom opće inkluzije koja će izbjeći uže nepravde i usredotočiti se na uže probleme. Recimo, u slučaju ovog teksta, mogu biti odana svojim domorodačkim prijateljima i kolegama u australskom Sjevernom teritoriju. Ovdje vidimo da zloćudno djelovanje na meteorološku, geološku i biološku dimenziju Zemlje nije izvršio ljudski rod, nego samo neki oblici ljudskog društva. Tako počinjemo razlikovati jednu vrstu ljudskosti i njezinih oblika egzistencije od druge. Ali, tek što pomislimo da imamo lokaciju – ovi naspram onih – naša se pažnja mora odmah protegnuti iznad i izvan nje. Globalna narav klimatskih promjena, kapitala, toksičnosti i diskursa odmah zahtijeva da gledamo negdje drugdje, a ne tamo gdje stojimo. Moramo pratiti tokove toksičnih industrija čiji nusproizvodi prodiru u hranu, šume i vodne zalihe i posjećivati čekaonice gdje virusi presjedaju između vrsta kroz vektore bolesti. Dok rastežemo ono lokalno preko tog prodiranja i presjedanja, ne moramo proširiti mjerilo na Ljudsko ili globalno, ali ne možemo ostati u lokalnome. Možemo samo ostati *tu negdje*.

Drugim riječima, antropocen i prateći koncept klimatskih promjena ne smiju se gledati samo kao meteorološki i geološki događaji nego kao skup političkih i konceptualnih poremećaja, koji su se pojavili 1960-ih – radikalni pokret za okoliš, domorodački otpor rudarstvu, koncept Geje i cijele Zemlje – a ti poremećaji sada ubrzavaju pitanje kako će kasni liberalizam globalno upravljati razlikama i tržištima. Moja svrha nije prosuđivati koje da antagonizme i protagoniste bираmo, nego pokazati kako se predmet brige nastanio u suparničkim borbama za egzistenciju i diljem njih, gdje se implicira kako konceptualiziramo razmjere, događaje, optjecaj i biće. Kako god geolozi na kraju odredili granicu između holocena i antropocena, koncept antropocena već drastično utječe na organizaciju kritičke misli, kulturne politike i geopolitičkog upravljanja diljem globalnog sjevera i juga. Osim toga, taj konceptualni utjecaj predstavlja jedan od uzroka

i jednu od posljedica urušavanja samorazumljive razlike između Života i Neživota, koja je u temelju biopolitike. Kako zapaža geografkinja Kathryn Yusoff, biopolitiku sve više “podvija geologija”.⁹ Mogućnost da ljudski rod ili neki oblici ljudske egzistencije predstavljaju tako premoćnu zloćudnu silu da prijete planetarno izumiranje Života kao takvog, promijenila je uobičajeni naglasak na humanizmu i humanističkim društvenim znanostima te kvantitativnim društvenim znanostima i prirodnim znanostima.¹⁰ Pojava geološkog koncepta antropocena i meteorološkog modeliranja ugljičnog ciklusa, pojava novih sintetičkih prirodnih znanosti, kao što su biogeokemija, umnožavanje novih objektnih ontologija (novi materijalisti, spekulativni materijalisti, spekulativni realisti i objektno orijentirane ontologije) – sve to ukazuje na prošupljivanje granice autonomije Života kao suprotnosti i razlike od Neživota. Uzmimo, na primjer, humanističke znanosti.

Dok se budućnost ljudskog života – ili ljudskog načina života – nalazi pod pritiskom zbog zagrijavanja planeta, ontologija se opet pojavila kao središnji problem filozofije, antropologije, književnih i kulturnih studija, kao i znanstvenih i tehnoloških studija. Kritički teoretičari su sve manje u stanju ne samo pokazati nadmoć ljudskog roda nad drugim oblicima života (zbog čega dolazi do uspona posthumanističke politike i teorije) nego i održavati značajnu razliku između svih oblika Života i kategorije Neživota.

9 Yusoff: “Geological Subjects”

10 Za neke primjere polaganog prijelaza s ljudskog na neljudsko i na beživotno, vidi: Donna Haraway, *Crystals, Fabrics, and Fields: Metaphors of Organicism in Twentieth-Century Developmental Biology* (New Haven, CT: Yale University Press, 1976.); Dipesh Chakrabarty, “The Climate of History: Four Theses”, *Critical Inquiry* 35 (2009.): 197–222; Claire Colebrook, *Death of the PostHuman: Essays on Extinction*, sv. 1 (Open Humanities Press, 2014.); Tom Cohen, “Introduction”, in: *Telemorphosis: Theory in the Era of Climate Change*, ur. Tom Cohen (Open Humanities Press, 2012.), 13–42; *The Nonhuman Turn*, ur. Richard Grusin (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2015.); Eugene Thacker, *After Life* (Chicago: University of Chicago Press, 2010.).

Kritička teorija vrši sve veći pritisak na ontološke razlike između bioloških, geoloških i meteoroloških egzistenata, a umjesto post-humane kritike, sve više imamo postživotnu kritiku, umjesto bića imamo asamblaž, umjesto biomoći imamo geontomoć. Koji status trebaju imati predmeti u raznim zapadnjačkim ontologijama? Ima li predmeta, egzistenata, ili samo mutnih asamblaža? Jesu li ti mutni asamblaži također živahni? Antropolozi razmatraju ta pretežno filozofska pitanja tako što stari interes za društvene i kulturne epistemologije i kozmologije preobražavaju u brigu za višestruke ontologije.¹¹ Ali možda te akademske discipline samo sustižu razgovor koji je započeo u književnosti, kao što je *Bijela buka* Dona DeLilla i svakako književni opus Margaret Atwood, koji počinje sa *Sluškinjinom pričom* i nastavlja se u trilogiji o Ludom Adamu. Sada cijelo polje ekoliterarnih studija razmatra romaneskna, medijska i filmska istraživanja svijeta koji dolazi nakon istrebljenja.

Tako stižemo do moje druge poante. Kako nas sve više obuzimaju suparnički zahtjevi ugroženih priroda i isprepletenih egzistencija, tako nastupa divlje bujanje novih konceptualnih modela, likova i taktika, umjesto konceptualnih likova i taktika biopolitike i nekropolitike. U svrhu analitičkog razmatranja, grupiram ovo bujanje oko tri lika: Pustinje, Animista i Virus. Da bi se razumio status tih likova, ne smiju se zaboraviti dvije stvari.

11 Vidi npr.: Knut Christian Myhre, "What the Beer Shows: Exploring Ritual and Ontology in Kilimanjaro", *American Ethnologist*, sv. 42, br. 1 (2015.): 97–115; Henrik Erdman Vigh i David Brehm Sausdal, "From Essence Back to Existence: Anthropology beyond the Ontological Turn", *Anthropological Theory*, sv. 14, br. 1 (2014.): 49–73; Martin Holbraad, "The Power of Powder: Multiplicity and Motion in the Divinatory Cosmology of Cuban Ifá (or Mana Again)", in: *Thinking through Things: Theorising Artefacts Ethnographically*, ur. Amiria Henare i Martin Holbraad (London: Routledge, 2007.), 189–225; Marisol de la Cadena, "Indigenous Cosmopolitics in the Andes: Conceptual Reflections beyond 'Politics'", *Cultural Anthropology*, sv. 25, br. 2 (2010.): 334–70; Philip Descola, *The Ecology of Others* (Chicago: Prickly Paradigm, 2013.).

Kao prvo, dok geontologija igra sve veću ulogu u upravljanju našim mislima, drugi oblici egzistencije (drugi egzistenti) ne mogu se samo uključiti u načine na koje razumijevamo osobine bića i života, nego će trebati, s jedne strane, izmjestiti podjelu Života i Neživota kao takvu, a s druge se strane, odvojiti od kasnoliberalnih oblika upravljanja. Drugim riječima, ti likovi, statike i diskursi su dijagnoza i simptom sadašnjeg načina na koji kasni liberalizam upravlja razlikom i tržištima u diferenciranoj socijalnoj geografiji. Prema tome, s jednog gledišta ta tri lika geontomoći nisu ništa drukčija od Foucaultova četiri lika biomoći. Histerična žena (histeriziranje ženskih tijela), dijete koje masturbira (pedagogizacija dječjeg spola), perverzna odrasla osoba (psihijatrizacija perverznog užitka) i maltuzijanski par (socijalizacija razmnožavanja): Foucaultu su bili važni ti likovi seksualnosti i spola, ne zato što bi mislio da su potisnuta istina o ljudskoj egzistenciji, nego zato što je smatrao da su simptom i dijagnoza jednog modernog oblikovanja moći. Ta četiri lika bili su i izraz biomoći i uvid u njezino djelovanje. Iako je Foucault u predavanju zbirke svojih predavanja *Društvo se mora braniti* govorio o pobuni podjarmljenog znanja, bilo bi pogrešno smatrati te likove podjarmljenima u liberalnom smislu potlačenih podanika. Problem nije bio u tome kako osloboditi od potlačenosti te likove i oblike života, nego kako razumjeti da ukazuju na neki mogući svijet onkraj ili izvan vlastitog oblika egzistencije – kako ih razumjeti kao usputnu postaju pri pojavljivanju nečega drugoga. Kako mogu histerična žena, dijete koje masturbira, maltuzijanski par i perverzna odrasla osoba postati nešto različito od onoga što su bili? I kako može ono što je proizašlo iz njih preživjeti uvjete svojeg rođenja? Kako im se mogu udahnuti kvalitete i osobine koje se smatraju razboritima i privlačnima prije nego što se ugase kao nešto čudovišno?¹²

12 Navedene tvrdnje razradila sam u: Povinelli, "The Will to Be Otherwise/The Effort of Endurance", *South Atlantic Quarterly*, sv. 111, br. 3 (2012.): 453–75.

Sličan pristup može se usvojiti naspram Pustinje, Animista i Virusa. Svaki od tih likova daje mehanizam kroz koji možemo osmisлити arhitekturu geontološkog upravljanja, koja se nekad podrazumijevala, a sada je uzdrmana. Ponavljam, ti likovi i diskursi nisu izlaz iz biopolitike, niti odgovor na nju. Oni nisu potlačeni podanici koji čekaju na oslobođenje. Geontologija nije kriza života (*bios*) i smrti (*thanatos*) na razini vrste (istrebljenje), pa ni samo kriza između Života (*bios*) i Neživota (*geos, meteoros*). Geontomoć je oblik kasnoliberalnog upravljanja. A taj oblik upravljanja sada je uzdrman. Nadalje, a ovo je druga stvar, budući da Pustinja, Animist i Virus predstavljaju oruđa, simptome, likove i dijagnostiku tog oblika kasnoliberalnog upravljanja, što je možda najočitije u doseljeničkom kasnom liberalizmu, možda ih moraju nadomjestiti drugi likovi na drugim mjestima, ako se čini da su ti drugi likovi vidljiviji ili važniji za upravljanje u tim prostorima. Ali, čini mi se, barem u doseljeničkom kasnom liberalizmu, da geontologija i njezina tri lika stoje na pragu između postojećeg upravljanja i njegovih alternativa, trudeći se blokirati ulazak i izlazak te ograničiti oblik i razmjere unutarnjih prostora. Ili možemo zamisliti te likove kao zbirku upravljačkih duhova koji postoje između dva svijeta u kasnom doseljeničkom liberalizmu – svijeta u kojem su međuovisne suprotnosti života (*bios*) i smrti (*thanatos*) te Života (*bios*) i Neživota (*geos, meteoros*) razborite i dramatične, te svijeta u kojem te ograde više nisu (ili nikad nisu ni bile) važne, razborite ni praktične. Uzmimo Pustinja i njezin središnji imaginarij, Ugljik. Pustinja sadrži diskurse, taktike i likove koji ponovno stabiliziraju razliku između Života i Neživota. Predstavlja sve što se percipira i koncipira kao da je ogoljeno od života – a samim time i sve što bi moglo, kroz ispravnu primjenu tehnološke stručnosti ili odgovarajuće uprave, postati (opet) pogodno za život. Drugim riječima, Pustinja se drži razlike između Života i Neživota i dramatičira mogućnost da je Život stalno ugrožen zbog napredovanja isušujućeg pijeska Neživota. Pustinja je prostor gdje je život bio, sada ga nema, ali mogao bi opet biti ako se dobro upravlja znanjem, tehnikom i

resursima. Ugljični Imaginarij leži u srcu tog lika i zato je ključan za održavanje geontomoći. Ugljični Imaginarij usađuje nadmoć Života u Biće tako što premješta biološke koncepte, kao što je metabolizam, i njegove ključne događaje, kao što su rođenje, rast-razmnožavanje, smrt, i ontološke koncepte, kao što su događaj, *conatus/affectus* i konačnost. Očito, biologija i ontologija ne funkcioniraju u istom diskurzivnom polju, niti se jednostavno ukrštaju. Ipak, Ugljični Imaginarij pojačava unakaženo mjesto susreta, gdje one mogu razmjenjivati konceptualne intenzitete, uzbuđenja, čuda, tjeskobu, možda užase, onoga drugoga nego što je Život, naime onoga Inertnog, Beživotnog, Jalovog. U tom unakaženom prostoru, ono ontološko razotkriva se kao biontologija. Bićem oduvijek vladaju Život i želje Života.

Dakle, Pustinja se ni u kojem doslovnom smislu ne odnosi na ekosustav koji je zbog manjka vode nesklon životu. Pustinja je afekt koji motivira potragu za drugim slučajevima života u svemiru i tehnologijama za sijanje života po planetima; ona daje boju suvremenom imaginariju sjevernoafričkih naftnih polja; i ona potiče strah da sva mjesta ubrzo neće biti ništa više od kulisa za filmove o Pobješnjelom Maxu. Pustinja se nazire i u geološkoj kategoriji fosila u mjeri u kojoj gledamo na fosile, kao da su nekad bili puni života, da su izgubili taj život, ali da kao oblik goriva, mogu stvarati uvjete za poseban oblik života – suvremeni, hipermoderni, informacionalizirani kapital – kao i za nov oblik masovne smrti i potpunog istrebljenja; nazire se i u pozivima da kapital ili tehnologija riješe antropogene klimatske promjene. Zato ne čudi što Pustinja daje građu za nova teoretska, znanstvena, književna, umjetnička i medijska djela, od filmova o Pobješnjelom Maxu i znanstvene fantastike Philipa K. Dicka *Martian Time-Slip* do poetike Juliane Spahr *Well Then There Now*.

U srcu lika Animista leži imaginarij Domoroca. Dok Pustinja ističe dramu stalne ugroženosti Života zbog Neživota, Animist tvrdi da razlika između Života i Neživota nije problem jer svi oblici egzistencije u sebi imaju vitalnu pokretačku, utjecajnu silu. Za određene društvene i povijesne skupine tvrdi se

da oduvijek imaju taj osnovni uvid Animista – te skupine uglavnom su smještene u doseljeničkim kolonijama, ali uključuju i predkršćanske i predislamske skupine širom svijeta, suvremeni subjekt recikliranja,¹³ novo poganstvo, znanstvene i tehnološke studije zasnovane na aktantu, kao i određene načine prikazivanja i percipiranja razne nove kognitivne subjekte. Na primjer, psihokognitivna dijagnoza određenih oblika autizma i Aspergerova sindroma često potpada pod Animista. Ovdje je uzorit lik Temple Grandin, ne samo zato što je okrenuta neljudskom životu (kravama) nego i zato što brani onu alternativnu kogniciju koja omogućava okrenutost prema oblicima egzistencije Neživota. Animist, također, potiče lepezu umjetničkih istraživanja neljudskih i neorganskih oblika djelovanja, subjektivnosti i asamblaža, kao što je roman *The Bees* Laline Paull i talijanski film *Le Quattro Volte*. Drugim riječima, Animisti su svi oni koji vide jednakovrijednost svih oblika života, ili koji vide život tamo gdje bi drugi vidjeli manjak života.

Teorijski izraz Animista je najrazvijeniji u suvremenim kritičkim filozofijama vitalizma. Neki novi vitalisti koriste Spinozina načela – *conatus* (ono što postoji, bilo živo ili neživo, nastoji se održati u bivanju) i *affectus* (sposobnost da se utječe i da se bude pod utjecajem) – kako bi razbili podjelu na Život i Neživot; ali drugi, kao što je John Carriero, tvrde da je Spinoza nekritički prihvatio da su živa bića “naprednija” od neživih bića i da je “mačka nešto više od kamena”.¹⁴ Američki pragmatičar Charles Sanders Peirce također je nadahnuo nove vitalističke učenjake – na primjer, Brian Massumi odavno propituje Peirceovu semiotiku kao temelj za proširenje afekta na nežive egzistente.¹⁵ Istina, interes

13 Vidi npr.: M. J. Hird, S. Loughheed, K. Rowe i C. Kuyvenhoven, “Making Waste Management Public (or Falling Back to Sleep)”, *Social Studies of Science*, sv. 44, br. 3 (2014.): 441–65.

14 John Carriero, “Conatus and Perfection in Spinoza”, *Midwest Studies in Philosophy* 35 (2011.): 74.

15 Brian Massumi, *Ontopower: War, Powers, and the State of Perception*

za “vitalni materijalizam”, da citiramo rad Jane Bennett, ne tvrdi da se zanima za život kao takav. Umjesto toga, želi razumjeti raspodjelu kvazi djelovanja i aktanata diljem neljudskih i ljudskih materijala na načine koji ometaju koncepte subjekta, objekta i predikata. Ipak, upravo ovdje naziremo moć Ugljičnog Imaginarija – spajanje vladajućih oblika konceptualnog prostora u kasnom liberalizmu s pomoću obostranog izmještanja bioloških koncepata rađanja, rasta–razmnožavanja i smrti, kao i ontoloških koncepata događaja, *conatus/affectus* i konačnosti. Novi vitalizmi iskorištavaju dugotrajno zapadnjačko prikriveno nametanje osobina jedne od njegovih kategorija (Život, Leben) na ključnu dinamiku njegova koncepta egzistencije (Biće, Dasein). Uklonjen iz ograde života, Leben kao Dasein slobodno luta kao oblik nedvosmislene vitalnosti. Kako pritom zabranjujemo svemu što stoji iza Neživota da utječe na sve što ima Život kao alibi? Kakve klopke kritičkoj teoriji postavlja ovaj strateški odgovor? Kad se osobine koje cijenimo u jednom obliku egzistencije ovako pripisuju svim oblicima egzistencije, kako se prikriveno ili otvoreno ponovno uspostavlja hijerarhija života?¹⁶

(Durham: Duke University Press, 2016.). Vidi još: Jane Bennett, “A Vitalist Stopover on the Way to a New Materialism”, in: *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*, ur. Diana H. Coole i Samantha Frost (Durham: Duke University Press, 2010.), 47–69; Arun Saldanha, *Sexual Difference: Between Psychoanalysis and Vitalism* (London: Routledge, 2013.); Mel Chen, *Animacies: Biopolitics, Racial Mattering, and Queer Affect* (Durham: Duke University Press, 2012.).

¹⁶ Na primjer, Elizabeth Grosz je nedavno pokušala odrediti koncept razlike u djelu Charlesa Darwina, a šire i u suvremenom posthumanom obratu. Iscrpnim čitanjem djela Darwina, Bergsona i Deleuzea, Grosz izbacuje razliku između Života i Neživota, organskog i neorganskog, tako što pripisuje “suspregnutu dinamiku” koja pulsira kroz oboje. Ona također razlikuje anorgansko od organskog tako što uzdiže jedan oblik organskog razmnožavanja, seksualni dimorfizam, iznad svih drugih na temelju njegove složenosti; on je jedinstveno “dinamičan, otvoren u ontološkom smislu”. Elizabeth Grosz, *Becoming Undone: Darwinian Re-*

Napokon, Virus i njegov središnji imaginarij Terorista daju nam nazrijeti upornu i lutajuću potencijalnu radikalizaciju Pustinje, Animista i njihovih ključnih imaginarija, Ugljika i Domo-roca. Virus, kao lik, predstavlja ono što želi pokvariti trenutačno uređenje Života i Neživota, tako što tvrdi da je to nebitna razlika, ne zato što bi sve bilo živo, vitalno i moćno, a ni zato što bi sve bilo inertno, replikativno, nepomično, uspavano i trajno. Budući da podjela na Život i Neživot ne definira niti sadrži Virus, on može iskorištavati i ignorirati tu podjelu isključivo kako bi odvratio energije uređenja egzistencije da proširi samoga sebe. Virus kopira, duplicira i uspavan čeka, a pritom se neprestano prilagođava, eksperimentira i provjerava svoje okolnosti. On zamagljuje i poravnava razliku između Života i Neživota, a pritom pažljivo iskorištava i najmanje aspekte njihova razlikovanja. Naziremo Virus kad god netko ustvrdi da zbog klimatskih promjena treba rješavati veličinu ljudskog stanovništva; da ledenjačkoj granitnoj planini odgovara djelovanje klimatizacijskih uređaja na život; da su ljudska bića kao biljka kuzu; ili da je istrebljenje ljudi poželjno i da se treba ubrzati. Virus je također ebola i odlagalište otpada, bakterijska infekcija otporna na lijekove koja nastaje u golemim uzgajalištima lososa i peradi, kao i atomska energija; osoba koja izgleda kao i “mi” kada postavlja bombu. Možda je najspektakularnije to što je Virus lik zombija u narodnoj kulturi – Život koji je postao Neživot i preobrazio se u novu vrstu rata između vrsta – agresivni truli nemrtvi protiv zadnjeg uporišta Života. Zato razlika između Pustinje i Virusa ima veze s djelovanjem i namjerom neljudskog Života i Neživota. Dok je Pustinja inertno stanje koje voli da ga se tehnološki popravlja, Virus je aktivni antagonistički agens izgrađen od kolektivnog asamblaža koji je kasnoliberalna geontomoć. Nakon kasnoliberalnih kriza, napada 11. rujna, pada financijskih tržišta i antropogenских klimatskih promjena, Virus se prvenstveno veže uz fundamentalistički islam

flections on Life, Politics, and Art (Durham: Duke University Press, 2011.), 116.

i radikalni pokret zelenih. Kritičko mišljenje uvelike se usmjerilo na odnos između biopolitike i biosigurnosti nakon tih kriza. Ali to usmjerenje na biosigurnost zasjenilo je sustavnu novu orijentaciju biosigurnosti oko geo-sigurnosti i meteoro-sigurnosti: socijalne i ekološke posljedice klimatskih promjena.¹⁷ Zato je Virus, također, unutarnji politički dvojnik priznanja: borci za okoliš koji žive na graničnom području između aktivista i terorista bez obzira na državne granice i međudržavni nadzor. Ali, dok je Virus na prvi pogled radikalni izlaz iz geontomoći, biti Virus znači biti podvrgnut snažnom odbacivanju i napadima, a živjeti u blizini Virusa znači prolaziti kroz egzistencijalnu krizu.

Nadam se da će postati jasno da kapitalizam ima jedinstven odnos s Pustinjom, Animistom i Virusom u onoj mjeri u kojoj kapitalizam vidi sve stvari kao potencijal za zaradu; odnosno, ništa nije inertno samo po sebi, sve je vitalno s gledišta kapitalizacije i sve može postati nešto više iz pravog inovativnog kuta. Dapače, može se reći da su kapitalisti najčistiji Animisti. Ipak, ono o čemu ovisi industrijski kapital i ono što on strogo nadzire zajedno s državama, jest razdvajanje oblika egzistencije tako da se određene vrste egzistenata mogu podvrgnuti različitim vrstama izvlačenja. Zato, dok aktivisti i akademici izjednačuju odnos između životinjskog svijeta i predmeta (uključujući ljudske subjekte), države donose zakone koji štite prava poduzeća i korporacija da koriste životinje i zemlju te zabranjuju taktike aktivizma za ekologiju i okoliš. Drugim riječima, kao što Virus iskorištava razliku između Života i Neživota, ali nije neodvojivo vezan uz nju, Kapital vidi sve oblike egzistencije kao da su vitalni i traži da svi oblici egzistencije ne budu isti s gledišta izvlačenja vrijednosti.

17 Nafeez Ahmed, "Pentagon Bracing for Public Dissent over Climate and Energy Shocks", *The Guardian*, 14. lipnja 2013.

BILJEŠKA O KNJIZI

Ovaj tekst je odlomak prvog poglavlja knjige Elizabeth A. Povinelli *Geontologies: A Requiem to Late Liberalism* (Duke University Press, 2016.), objavljen u časopisu e-flux journal #81 u travnju 2017. godine. U *Geontologijama* Elizabeth A. Povinelli nastavlja svoj projekt bilježenja sadašnjih uvjeta kasnog liberalizma tako što nudi smionu reteoretizaciju moći. Smatrajući da foucaultovska biopolitika nije u stanju primjereno razotkriti suvremene mehanizme moći i upravljanja, Povinelli opisuje vrstu moći koju naziva *geontomoć*, koja funkcionira kroz regulaciju razlike između Života i Neživota, kao i likova Pustinje, Animista i Virusa. *Geontologije* proučavaju nastanak moći s gledišta australskih domorodačkih strategija protiv doseljeničke države. Istražuju i kako naši suvremeni kritički jezici – antropogenetičke klimatske promjene, plasticitet, novi materijalizam, antinormativnost – svoju borbu protiv geontomoći često nesvjesno preobražavaju u dublje zaplitanje u nju. Pitajući kako se različiti oblici egzistencije, poput *žene koja je postala rijeka, zmijolikog bića koje stvara maglu, fosila pleziosaure i goleme mreže kamenih brana*, odupiru uključenju u rječnike zapadnjačke teorije, Povinelli nam otvara oči i nudi nov način razumijevanja jedne vrste moći koja je odavno bila očigledna u nekim režimima doseljeničkog kasnog liberalizma, ali se sada razotkriva u mnogo širim razmjerima.

Elizabeth A. Povinelli je profesorica antropologije i rodnih studija na katedri Franz Boas na Sveučilištu Columbia. Napisala je *Geontologies: A Requiem to Late Liberalism* (2016.), *Economies of Abandonment: Social Belonging and Endurance in Late Liberalism* (2011.), *The Cunning of Recognition: Indigenous Alterities and the Making of Australian Multiculturalism* (2002.) i drugo. Također je jedna od osnivačica filmskog kolektiva Karrabing.

Elizabeth A. Povinelli / Geontologije: koncept i njegovi teritoriji

Izdavači: Knjižnice grada Zagreba, Art radionica Lazareti,
Studio Pangolin

Urednice: Ana Hušman, Ivana Meštrov, Dubravka Sekulić

Kustosice: Irena Bekić, Srdjana Cvijetić

Ilustracija: Marko Tadić

Prijevod: Marko Maras

Lektura: Petra Dolanjski

Dizajn: Ana Labudović

Hvala: Elizabeth A. Povinelli

Publikacija je tiskana u okviru programa Galerije Prozori
(KGZ) i Art radionice Lazareti

Projekt podržali: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske,
Gradski ured za kulturu Grada Zagreba

Tekst “Geontologije: koncept i njegovi teritoriji” preveden je uz
dozvolu autorice.

Tisak: RISO i prijatelji

Papir: Natron, TrendWhite

Pisma: Adobe Caslon, Aperçu, Anarchy

Naklada: 300

Zagreb, siječanj 2021.

Čitajte u istoj biblioteci:

Shannon Mattern
Knjižnica kao infrastruktura

Hito Steyerl
U obranu loše slike

John Berger
Zašto gledati životinje?

Brandon LaBelle
Slušanje: Relacijsko tijelo

Heather Davis
Život i smrt u antropocenu - kratka povijest plastike

Henri Lefebvre
Pogled s prozora

Michael Taussig
Doba lapis lazulija

Leslie Kanes Weisman
Prava žena na okoliš: Manifest

